

DE MODERNITEIT VAN DE JEZUÏETEN

Martin Roos

Toonaangevend in de vroegmoderne tijd is naast de Reformatie ook de orde der Jezuïeten. Zonder de Reformatie zouden er zelfs geen Jezuïeten geweest zijn. In moderniteit doen ze voor elkaar niet onder. Veronderstelden de Protestantse kerken dat je zelf de Bijbel kon lezen, waardoor het analfabetisme afnam, de orde der Jezuïeten had haar *ratio studiorum*.

Ignatius van Layola,
stichter van de orde der Jezuïeten

Dit betekent zoveel als leer methode. Op dit gebied wordt gedurende de zestiende eeuw geëxperimenteerd, tot men in 1599 tot een samenvatting kwam en een didactische methode werd samengesteld die het tot 1832 volhield. Overigens leidde de systematisering niet tot eenvormigheid, naar land en tijd werd de methode aangepast, zonder de grondslagen te verloochenen.

De Lutheranen hadden onderwijssystemen, die gebaseerd waren op het werk van de broeders des Gemenen Levens. Dit bracht de Jezuïeten er toe ook 'collèges' te gaan vormen. Deze instituten stonden ook open voor leken, juist in een tijd dat de cultuur opbloede (renaissance) en tal van mensen een goede opleiding begeerden. Dit houdt in dat oude methoden, die gebaseerd waren op geheugentraining en uit-het-hoofdleren

en waartoe alleen theologiestudenten toegang hadden, hadden afgedaan. De methode van de Jezuïeten week hier van af en sloeg zo aan, dat zij in de zestiende eeuw praktisch een monopoliepositie verwierf in alle katholieke landen. Men bedacht een actieve manier van kennisverwerving. Er wordt onderzocht, niet alleen of de student de stof kent, maar ook of hij die begrepen heeft. De studenten moeten de geleerde stof in eigen woorden weergeven, alsof zij die zelf bedacht hadden (*repetitio*). Dit moest op een creatieve manier gebeuren en niet alleen een reproductie zijn. Hierop volgt de *disputatio*: studenten stellen vragen over de stof en beantwoorden die aan elkaar. Aan het eind, bij de *actus* vallen studenten zelfs hun leermeesters aan. Deze oefeningen (*exercitationes*) vormen de student.

Het is dus onjuist om te zeggen dat de Jezuïetenorde er alleen maar op gericht was de Protestanten te bestrijden. In de geest van de tijd streefde men naar een hoger intellectueel niveau en algemene culturele ontwikkeling. Dit wil overigens niet zeggen, - want dat zou anachronistisch zijn - dat het onderricht een seculier doel zou hebben (kennis om de kennis bijvoorbeeld). Getrouw aan de tijd, waarin men leefde, ging men er van uit dat wetenschap er toe zou leiden, dat men meer van de Schepper ging houden. Kennis leidt tot liefde voor God. Dit was op zichzelf niet anders dan bijvoorbeeld in de twaalfde eeuw; alleen de methode waardoor men tot die kennis kwam, verschilde volkomen. Daarom moet men, evenals Leonardo da Vinci en de Reformatie, ook de Jezuïeten rekenen tot de karakteristieken van de zestiende eeuw. Maar ook de koopman en zijn burgerlijke cultuur zijn modern. Dit is de reden, waarom ik liever spreek van de vroegmoderne tijd en ik reserveer de term 'renaissance' liever voor hen die de Romeinen na-apen, bij gebrek aan eigen ideeën.